

URTX

C **ANAL D'URGELL:**

CACIQUISME I REGS.

EL CONFLICTE DEL 1906

Jordi Soldevila i Roig

CANAL D'URGELL: CACIQUISME I REGS.

EL CONFLICTE DEL 1906

Jordi Soldevila i Roig

Llicenciat en Història per la UdL, màster en Història per l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives (UPF), Diploma d'Estudis Avançats per la Universitat Pompeu Fabra

Abstract

El presente artículo tiene como objetivo desgranar el conflicto habido entre los regantes del Canal de Urgel y el Sindicato General de Regantes, emergido y agudizado por la rigurosa sequía del verano de 1906. Al conflicto permanente entre regantes y Sociedad Canal se sumó la lucha de los regantes contra el caciquismo sindical enquistado en las estructuras del Sindicato.

Un conglomerado de intereses y grupos sociales formarán parte de la oposición al Sindicato. A lo largo del conflicto las relaciones dentro de este heterogéneo grupo marcarán el desenlace de las disputas.

This article is aimed at explaining the conflict between the irrigators of the Urgell Canal and the General Syndicate of Irrigators that emerged and became acute during the serious drought of the summer of 1906. The permanent conflict between the irrigators and the Canal Company was on top of the struggle by the irrigators against the despotism of the Syndicate inherent in the structures of the Syndicate itself.

A mixture of interests and social groups made up part of the opposition to the Syndicate. Throughout the conflict, the relations within this heterogeneous group would mark the outcome of the dispute.

Paraules clau

Sindicat General de Regants, Societat Canal d'Urgell, pagesia, caciquisme sindical, sequera, novè, síndic.

Introducció

El present article forma part del treball de la suficiència investigadora que vaig presentar a la Universitat Pompeu Fabra el passat 2005. El treball està elaborat amb la premsa com a font principal. Encara que amb les seues mancances, aquesta font ens permet seguir el conflicte i veure les diferents postures existents en aquest.

L'objectiu d'aquest article és saber quin paper juga la petita pagesia i quins resultats n'obté de la seua participació en el conflicte del

1906. La nostra hipòtesi parteix de la idea que la protesta se sosté en la seua àmplia base per aquesta petita pagesia, però que l'aliança amb un grup de pagesos benestants i hisendats, que dirigiran el moviment, no els permet aconseguir els objectius que persegueixen.

El Conveni de Madrid

El 22 de juny de 1864, representants de la junta administrativa de la Societat Canal d'Urgell firmaven, juntament amb la junta del Sindicat General de Regs, el reglament acordat en el Conveni de Madrid, signat dos anys

abans (1862). El reglament de regs significava la materialització pràctica, en 231 articles i un apèndix de 13 articles més, dels acords firmats a Madrid entre el país regat i la companyia concessionària. En aquest reglament s'aclarien les obligacions de les dues parts.

Així, mentre la companyia es comprometia a garantir “ 3100 metros cúbicos de agua la dotación que debe darse a cada hectárea comprendida en la superficie regable, en el espacio de nueve meses”,¹ a més d'assegurar el manteniment del Canal i sèquies principals. A canvi, els regants estaven obligats a satisfer “a la Sociedad concesionaria el canon de nueve a una, durante los 75 primeros años de la Real concesión” i el “cuatro por ciento en los restantes, de todos y cualesquiera productos o frutos directos del suelo que rindan las tierras regables”.² El Sindicat, òrgan encarregat de representar la totalitat dels regants, haurà de participar en “la distribución y economía de las aguas para el riego, desde que entren en

*las acequias de distribución, y el buen orden y regulación de los tandeos”, i, sobretot, “atender a la defensa de los intereses y derechos de la universidad de los regantes”.*³

La transformació dels conreus a l'àrea regada

L'àrea de la plana d'Urgell havia seguit durant segles el model de conreu tradicional (vinya, olivera, llegums i cereal). L'arribada de l'aigua, pels impulsors del Canal, no havia de suposar un canvi en el tipus de conreu, sinó afavorir el ja existent, de manera que s'assegurés la collita i s'evités l'acció del clima sobre l'agricultura. Amb aquestes premisses, el tipus de conreu no va patir canvis significatius, més aviat al contrari. Els cultius tradicionals es van mantenir durant un llarg període i van ser els dominants. En la següent taula, basada en l'estudi de Josep M. Ramon,⁴ es pretén mostrar l'evolució dels conreus a la plana regada des dels inicis fins

**El Canal d'Urgell
al seu pas pel terme
de Castellserà
als anys 10.**

Arxiu fotogràfic
Comarcal de l'Urgell.

¹ *Reglamento provisional de riegos, Tàrraga (1864)*. C/VI, 1864, Biblioteca – Hemeroteca IEI, article 41.

² Ídem, art. 188.

³ Ídem, art. 134.

⁴ Ramon Muñoz, J. M., *L'agricultura de regadiu a la Catalunya contemporània: els canals d'Urgell, 1860-1960*, Tesi doctoral [inèdita], Universitat Pompeu Fabra – Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, Barcelona (2004). Pàgs. 104-105.

Cultiu/Any	1866	1880	1890	1900	1905	1910	1915	1920
I. CONREUS TRADICIONALS	26.148	55.833	54.765	53.774	52.605	52.980	51.938	53.128
	97,54	83,80	84,92	83,82	84,09	83,03	80,32	84,20
1. Terra campà	17.432	26.454	25.829	28.760	27.290	24.889	21.612	24.325
	65,03	46,22	45,01	48,48	46,39	41,71	35,76	40,60
2. Conreus arbustius i arboris	8.716	21.509	22.904	20.966	21.869	24.653	26.929	26.125
(Vinya, vinya i olivera, olivera, ametllers)	32,51	37,58	39,91	35,34	37,17	41,32	44,56	43,60
II. CONREUS INTENSIVS	659	1.405	2.622	5.545	6.222	6.687	8.494	6.791
	2,46	2,46	4,57	9,35	10,58	11,21	14,06	11,33
3. Tardanies	659	1.256	2.382	5.281	5.988	6.482	8.270	6.575
(alfals, panís, remolatxa sucrera)	2,46	2,19	4,15	8,90	10,18	10,86	13,68	10,97
4. Plantes hortícoles	-	149	239	264	235	206	224	216
	-	0,26	0,42	0,44	0,40	0,34	0,37	0,36
III. ERM	-	7.870	6.032	4.049	3.447	3.437	3.398	2.678
	-	13,76	10,51	6,83	5,86	5,76	5,62	4,47
TOTAL HES.	26.807	57.238	57.387	59.320	58.827	59.667	60.432	59.919
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Taula 1.
Tipus de cultiu segons la seua extensió en hectàrees i percentatge entre 1866 i 1920.

al 1920:

El Canal havia estat planificat per a garantir les collites dels conreus tradicionals i, per tant, per donar-los continuïtat. El reg havia de ser de suport. Els conreus intensius estaven regulats en el reglament de regs. El Conveni de Madrid (1862) deixava ben clar l'extensió dels conreus intensius:

"(...) los terrenos destinados a prados y huertos es conveniente; que el país se reserva la facultad de destinar cinco mil jornales para el cultivo de pastos y forrajes (...) la Sociedad (...) se compromete a que dentro el expresado número de cinco mil jornales cada propietario regante pueda aplicar una parte al cultivo de huerto para el consumo de su familia (...) igualmente conviene la Sociedad en que además de los referidos cinco mil jornales pueda el país aplicar otros veinticinco mil al cultivo de prados".⁵

El mateix Ramon diu que els conreus intensius quedaven limitats a les 13.000 hectàrees, gairebé una cinquena part de la superfície total que s'havia de regar.

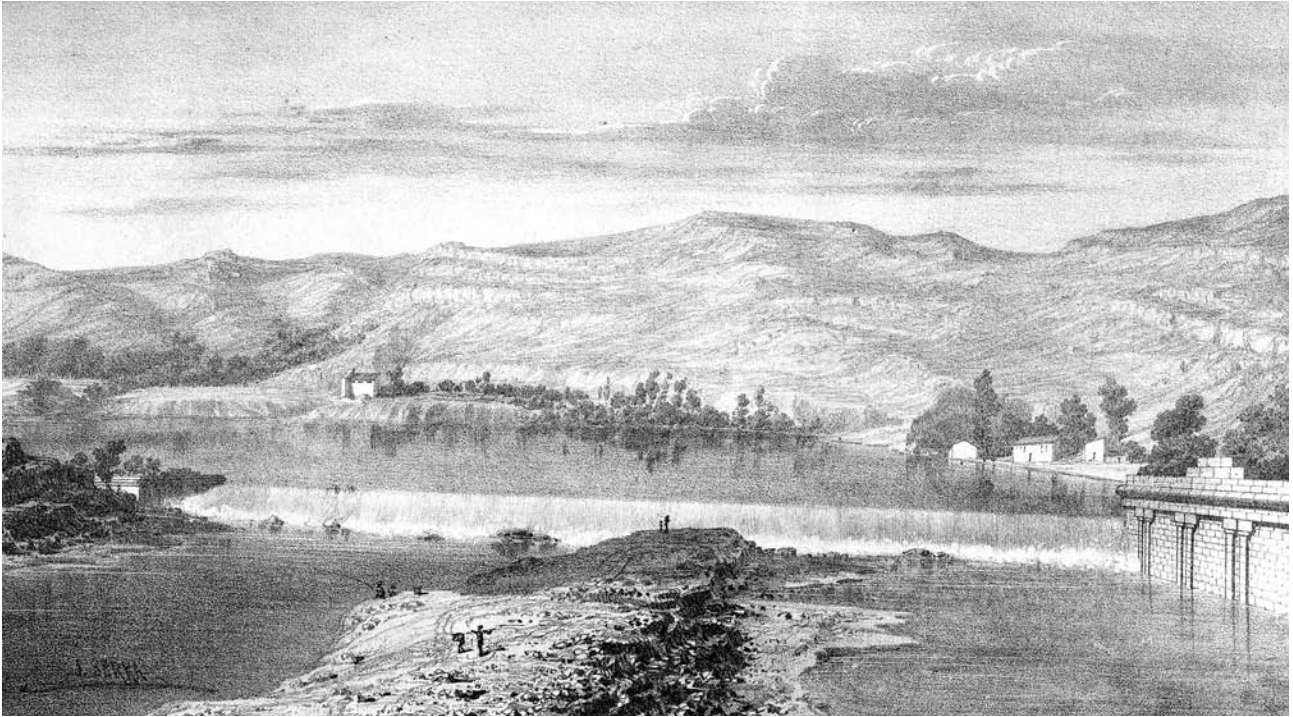
A la taula 1 observem dos elements que, amb l'arribada de l'aigua, pateixen un canvi marcat. En primer lloc, els conreus intensius. L'expansió de cultius com l'alfals, el panís o la

remolatxa sucrera són prou evidents al llarg del període. Els cultius intensius no seran dominants, però s'aniran estenent lentament durant tota aquesta primera etapa del Canal (1862-1923). Tot i això, cal tenir en compte tres factors importants que limitaven el cultiu intensiu. Primerament, el reglament de regs i el Conveni de Madrid. Segonament, i com veurem més endavant, la manca d'aigua. I, finalment, el pes del pagament del novè, el qual no permetia acumular diners per invertir en noves pràctiques. Per contra, la seua lenta extensió segurament es deuria a factors relacionats amb el mercat, però també a les petites millores tècniques en els regs. En segon lloc, observem la disminució dels erms. La posta en reg garantia, fins a cert punt, les collites, i acreixia la demanda de terra.

Així, doncs, la major part de la superfície que havia de rebre els beneficis de l'aigua entrava dins els paràmetres del reglament, firmats al Conveni de Madrid. Entre els anys 1866 i 1920, en cap moment no es va superar la fita que imposava el Conveni de Madrid per als cultius intensius. La transformació agrícola havia estat poca en aquests primers decennis, entreveient-se tan sols els primers canvis, que no es desenvoluparien fins passada la Guerra Civil. Tot i que no podem negar que hi havia hagut petits canvis que a la llarga

⁵ *Convenio llamado de Madrid, firmado en dicha villa y por las representaciones de la Diputación a Cortes de Barcelona y Lérida, país regante, sociedad concesionaria, en 17 de Febrero de 1862*, dins: Ramon Muñoz, J. M., *L'agricultura de regadiu a la Catalunya contemporània: els Canals d'Urgell 1860-1960*, Tesi doctoral [inèdita], Universitat Pompeu Fabra, Barcelona (2004), pàg. 108.

transformarien el color de la comarca.
Les sequeres com a factor interventor en l'economia

A la plana de Lleida, ha dominat al llarg dels segles un clima sec, caracteritzat per la baixa pluviositat anual. Les precipitacions oscil·len entre 370 i 450mm l'any.⁶ Els rius hi són escassos i amb poc cabal (Corb, Ondara, Sió); tot i que, abans de la construcció del Canal, estaven molt ben aprofitats per al reg. L'aridesa del clima i la irregularitat de les precipitacions feien que l'arribada d'un reg de suport pogués assegurar les collites.

Aquest reg no va esdevenir realitat fins a la construcció del Canal d'Urgell (1862). Però el clima seguia essent àrid i sec. Després de la construcció del Canal, les sequeres s'anaren succeint, encara que el seu pes en l'agricultura havia de ser menor. Diversos testimonis locals destacaven sequeres els anys 1878, 1881, 1893 i el mateix 1906.

El propietari agrament Josep Puig resumia el 1906 les sequeres hagudes amb els següents termes:

"(...) la escasez de aguas ha resultado tal y

como preveían nuestros antepasados, siendo evidente la insuficiencia de caudal del río Segre en tiempo de sequía para abastecer los riegos de todo el llano de Urgel; (...) conforme ocurrió ya en 1878 (...) [cita una carta del gobernador publicada al BOP núm. 108]: Las respectivas quejas y fundadas protestas que ha dirigido a mi autoridad, tanto el Sindicato general de riegos como la Empresa del Canal de Urgel, cuyas Corporaciones, luchando con la extraordinaria y prolongada escasez de aguas que en el Segre [hubo] (...) haciendo con esto inútiles todos los esfuerzos para que llegue el agua".⁷

"En 1881 sufrió esta provincia los estragos de una pertinaz sequía, tal, que, como ahora, el Canal engullía todas las aguas del río Segre; y entonces, como en el presente, eran insuficientes para el abastecimiento agrícola de la zona regada del Urgel. Durante el transcurso de estos últimos 25 años ha habido casos análogos de escasez de aguas que ha preocupado seriamente a la Sociedad, hasta el extremo de intentar construir un nuevo Canal auxiliar del principal".⁸

J. Bayer ho explicava per al 1893, afirmant que "en el año 1893 (...) ya en el mes de abril

Pres.
Reseña de la Obra del Canal de Urgel considerada bajo sus aspectos histórico, facultativo y económico.
 Barcelona, 1861.
 Il·lustració: J. Serra.

⁶ Mateu Giral, J., *La pagesia urgellenca abans del Canal*, Fundació Vives Casajoana, Barcelona (1982), pàg. 25.

⁷ "A los propietarios regantes del Canal de Urgel", *El Ideal*, 24/11/1906, pàgs. 1-2.

⁸ "Canal de Urgel", *El Ideal*, 5/10/1906, pàgs. 1-2.

⁹ "Los riegos en el Canal de Urgel", *El Ideal*, 31/10/1906, pàg. 1.

Vista exterior de la part central de la línia del túnel de Montclar.

Reseña de la Obra del Canal de Urgel considerada bajo sus aspectos histórico, facultativo y económico. Barcelona, 1861.

Il·lustració: J. Serra.

hubo de establecer el tandeo por zonas".⁹

I el mateix Josep Bayer¹⁰ constatava per al 1906 que "el río Segre apenas lleva agua, amenazando quedar en seco, si continua la persistente sequía que venimos experimentado, y la extensa zona regada por el canal de Urgel, si no fuese por el verdor de las cepas y olivos que de trecho en trecho se observan y las hileras de árboles que señalan el curso de las principales acequias y desagües presentaría un aspecto muy parecido al de las agostadas llanuras de Aragón y de otras comarcas despobladas del interior de nuestra península".¹¹

Així, doncs, en un període de gairebé trenta anys, els problemes de sequera havien estat diversos. No cal dir que els que aquí esmentem semblen casos extrems, si fem cas dels testimonis de l'època. Per tant, es pot dir que el clima encara determinava, tal com ho havia fet al llarg dels segles, l'agricultura urgellenca.

Un conflicte latent

La construcció del Canal havia de garantir a pagesos i propietaris la possibilitat de salvar la seua collita en casos d'irregularitat pluviomètrica. Però la xarxa de regadius no com-

plia amb els propòsits per a què va ser construïda. L'any 1906 va ser un d'aquests anys de sequera.

La Societat i el compliment del Conveni de Madrid

Com dèiem als inicis d'aquest article, la Companyia estava obligada a donar 3.100 metres cúbics per segon i hectàrea durant nou mesos, derivant del Segre 33 m³/s; i durant els mesos d'estiu havia de garantir el reg a la superfície pactada per cultivar-hi intensivament. La superfície regable era de 98.057 Hs., i la regada, d'unes 55.000, segons la taula 1. Però la realitat no tenia res a veure amb el que deien els projectes.

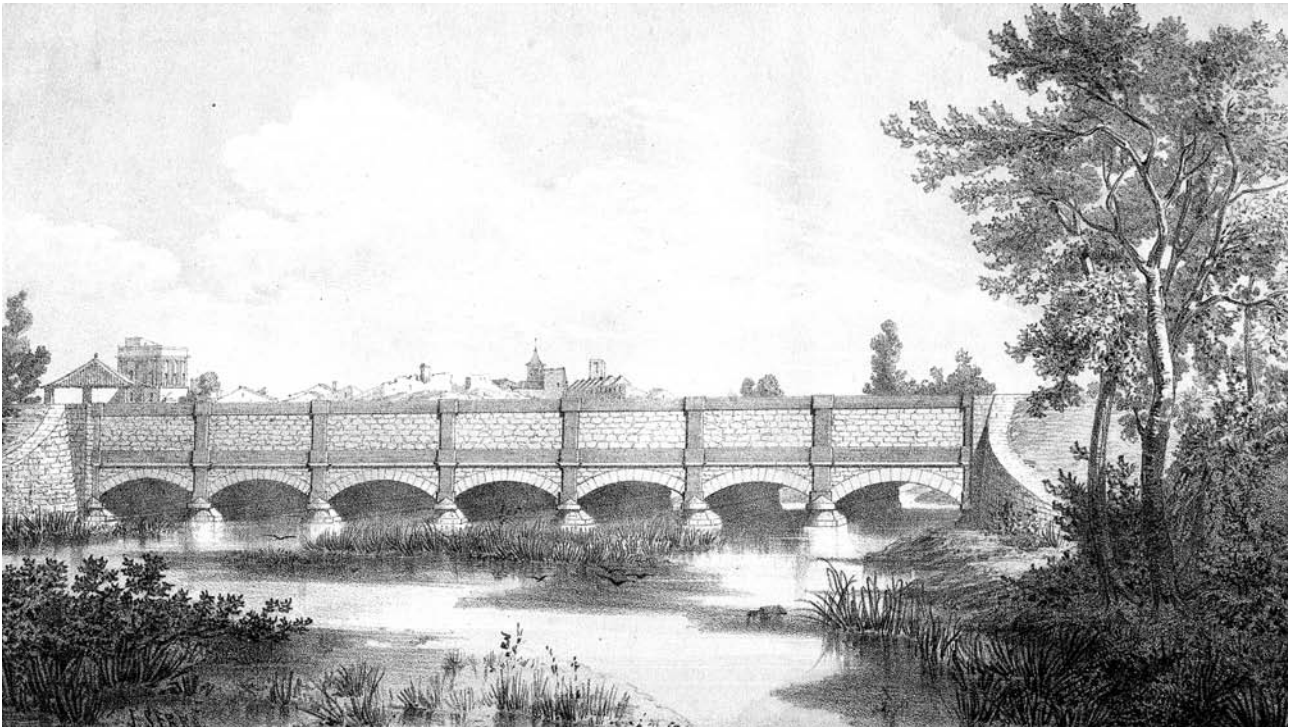
Com vèiem anteriorment, l'estiu del 1906 va ser un any d'especial sequera. Tot i haver recolltat els cereals, els farratges i les tardanies, així com la vinya i les olives, quedaven pendents dels regs estivals. Les queixes a la Societat Canal per no complir amb els compromisos del Conveni de Madrid comencen a arribar. Josep Puig diu: "al solicitar la concesión se pedían derivar del río Segre 33 metros cúbicos de agua por segundo y sin duda alguna el volumen de aguas que por término medio pasa por el Canal no llega a un tercera parte de dicho caudal".¹² El mateix enginyer de

¹⁰ Josep Bayer era l'enginyer de la Societat Canal d'Urgell. Desconeixem el moment de la seua arribada a la Casa Canal i el de la seua sortida, però detectem la seua presència després de la mort de Domènec Cardenal (1901), durant els primers anys del segle XX i part dels anys 10 del mateix segle.

¹¹ "Un programa de interés", *El Pallaresa*, 7/9/1906, pàg. 2.

¹² "A los propietarios regantes por el Canal de Urgel", *El Ideal*, 28/10/1906, pàg. 2.

la Societat, afegeix que malgrat la concessió de 33 m³/s “ *el cauce principal no se construyó para conducir dicha dotación*”, a més, “*teniendo en cuenta seguramente en el río Segre no discurría por el sitio donde está construida la presa dicho volumen de agua sino raras veces, y aún esto en épocas de abundantes lluvias en que no hace falta el riego*”.¹³

La Societat feia els càlculs per poder regar les terres adherides, les quals eren “75.000 hectáreas; y para suministrarlas los 3100 metros cúbicos convenidos en los nueve meses, con 10 metros cúbicos que conduzca el Canal por segundo de tiempo ha cumplido con su deber”. Però durant el període estival els càlculs d'aigua giraven entorn dels “6 metros cúbicos que conducía el Canal de Urgel durante el pasado estiaje” i que “debía repartirse entre unas 20 mil hectáreas (...) entre huertos, prados y tardanías correspondiendo litros 0'30 por segundo y hectárea, o sean 25.920 litros por hectárea las 24 horas”. La Societat afirmava que “en cada riego de un campo sembrado de alfalfa o tardanías deben emplearse 500 metros cúbicos de agua. Por lo tanto, para regar las 20.000 hectáreas se necesitaban cerca de 20 días. Los alfalfas y tardanías con un riego cada 20 días quedan suficientemente atendidos; los huertos lo exigen cada 8 o 9 días”.¹⁴

Però si per a la Societat els números quadraven, per al país regat, no. Puig constata que “*la escasez de aguas ha resultado tal y como preveían nuestros antepasados siendo evidente la insuficiencia del caudal del río Segre en tiempo de sequía para abastecer los riegos de todo el llano de Urgel*”. Amb això el propietari agramuntí posava en dubte la planificació del mateix Canal i la possibilitat que aquest pogués abastir l'àrea regada. No obstant això, si el riu no té un cabal suficient, el Canal tampoc pot conduir el cabal acordat. És el que diu Augusto Menchero: que, a l'estiu, les aigües “*al pasar las compuertas del Canal a mínimos de 3 metros cúbicos por segundo y no pasan de 9 los promedios siendo así que el caudal mínimo de agua que la Sociedad Canal debía procurar entrase en los cauces del mismo para atender a las necesidades de las tierras sujetas al canon en metálico [amb cultius com els alfalsos] y al noveno de frutos era la de 23 metros cúbicos, mínimo fijado por dicha Sociedad para las más bajas aguas*”.¹⁵

La Societat es defensà acusant els regants, entre altres coses, de malgastar l'aigua, no tenir les terres en bon estat per aprofitar els regs, o la necessitat de “*poner orden en la extensión de los cultivos, limitando el de alfalfas*”. Segurament hi havia una part de raó en aquestes

Pont aqüeducte sobre el riu Sió.

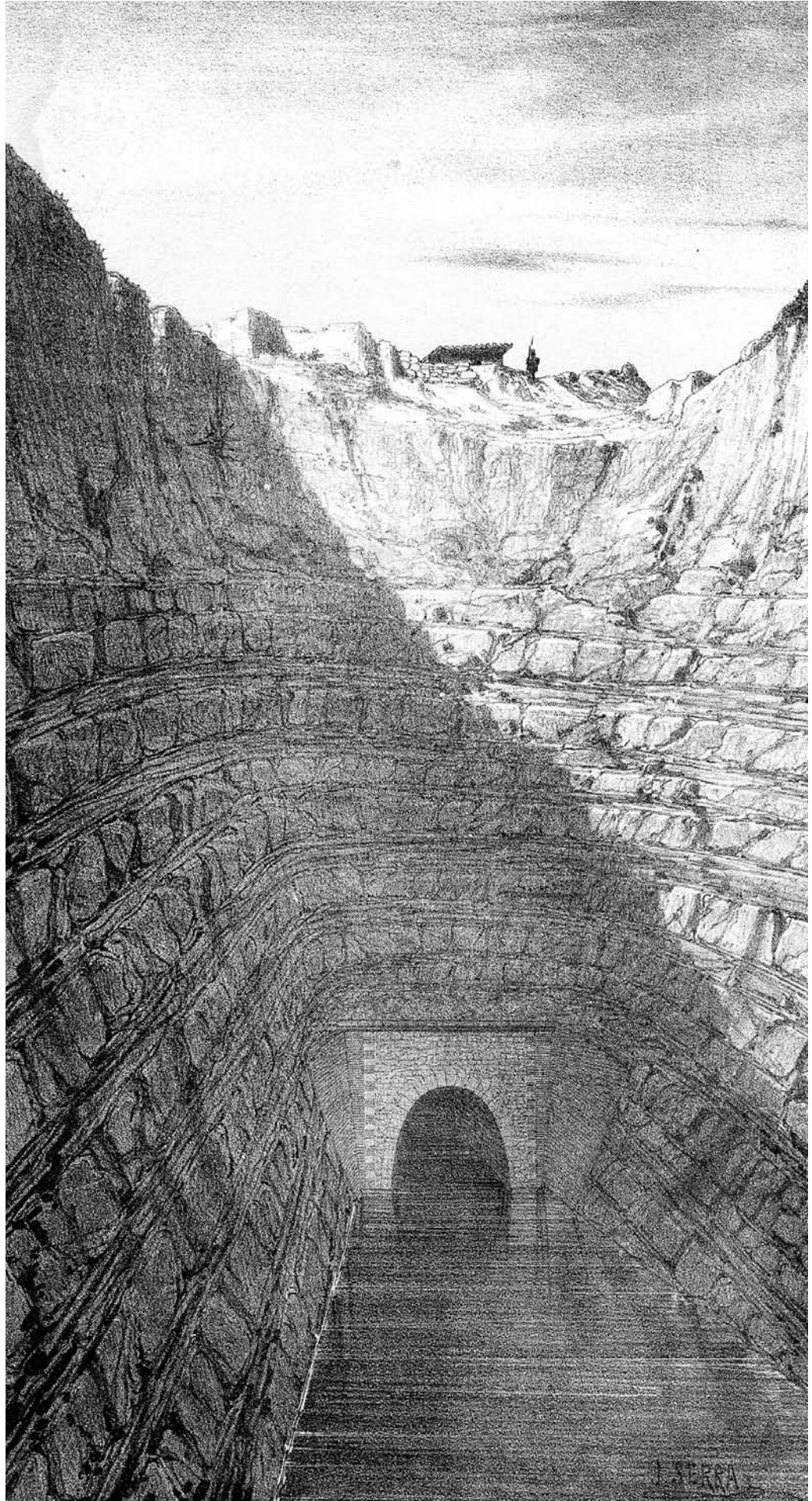
Reseña de la Obra del Canal de Urgel considerada bajo sus aspectos histórico, facultativo y económico.
Barcelona, 1861.
Il·lustració: J. Serra.

¹³ “Los riegos en el Canal de Urgel”, *El Ideal*, 31/10/1906, pàg. 1.

¹⁴ “Los riegos en el Canal de Urgel”, *El Ideal*, 31/10/1906, pàg. 1.

¹⁵ “Atropellos en Bellvís”, *El Ideal*, 18/12/1906, pàg. 1.

**Sortida del túnel
de Montclar.**

*Reseña de la Obra
del Canal de Urgel
considerada bajo sus
aspectos histórico,
facultativo y económico.*
Barcelona, 1861.
Il·lustració: J. Serra.

acusacions, però era segur que no hi havia més alfalsars que els estipulats al Conveni; no més cal que comparem la taula 1 amb el que diu el Conveni i comprovarem que l'extensió dels cultius intensius és menor del màxim pactat entre regants i Societat (13.000 hectàrees). D'altra banda, la poca aigua que baixava provocava alteracions en l'ordre de tandes i regs, fet que afectava les competències del Sindicat de Regants, com tractarem a continuació.

El Sindicat General de Regants i la distribució de l'aigua

Anteriorment explicàvem que el Conveni de Madrid donava al Sindicat de Regants la funció de la distribució de les aigües entre els regants, a més de la defensa dels mateixos regants i el manteniment de la xarxa de sèquies que partien del Canal i les sèquies principals. L'estiu del 1906, per la rigorositat que exigí i la poca aigua que subministrà la Societat, provocà que sobre el Sindicat recaigués una responsabilitat important, ja que havia de distribuir a la perfecció la poca aigua de què disposava.

Pel que sembla, el Sindicat no va complir amb la responsabilitat. La poca aigua de què es disposava va ser aprofitada en benefici propi. Josep Puig deia que *"por los módulos donde hay fincas de empleados del Canal o Sindicato, no sufren tanto los estragos de la sequía"*.¹⁶ En termes similars s'expressava A. Menchero, que deia que els regants *"en el verano que acaba de finar, durante el cual han perdido por completo todos sus frutos, mientras que el odioso caciquismo sindical no solo salvaba los suyos sino que después retenía por arbitrarios procedimientos el agua que entraba por el cauce para anegar los rastrojos y barbechos de su propiedad"*.¹⁷

L'acusació que queia damunt dels síndics era l'ús en benefici propi que feien dels seus càrrecs. La preeminència que els donaven els càrrecs de síndics i la poca aigua disponible feia que els síndics, tant particulars, com generals, obtinguessin una quota de poder social important a la comarca. Però no tan sols la funció que feien els donava poder. Dos factors més intervenien a reforçar aquesta parcel·la de poder local. En primer lloc, la forma com s'escollien. Els síndics particulars, per a ser escollits, havien de tenir en propietat 15 jornals de terra (6,6 Ha.), i els generals, més de 50 jornals (22 Ha.). Els síndics generals només podien ser escollits pels síndics parti-

culars, els únics que intervenien en l'elecció. Això exclouïa dels càrrecs bona part de la pagesia urgellenca, ja que molts dels pagesos no gaudien de terra suficient per complir els requisits per ser elegibles.

Si el primer factor tenia a veure amb la posició econòmica, el segon factor tenia a veure amb una qüestió política. El sistema polític que instaurà Cánovas amb la Restauració es caracteritzava, entre altres aspectes, per l'extensió d'una xarxa caciquil per tal d'assegurar el sistema polític imposat. L'àrea regada no es va escapar d'aquest sistema, que buscà la seua fórmula de sosteniment i la trobà en les estructures sindicals. D'aquí que s'originés un anomenat *caciquisme sindical*, d'actuació sociopolítica. Menchero explicava que des d'aquests càrrecs sindicals es perseguia *"a los que en días de elecciones no se han prestado a vender sus conciencias, les han perseguido sin piedad, imponiéndoles cuotas inverosímiles en los repartos, (...) les han hecho pagar crecidas multas por infracciones en el riego"*.¹⁸ Però si el síndic reunia les condicions econòmiques i no les polítiques, li podia passar el que explica Josep Pifarré: *"En un pueblo se eligió para Sindicato particular a una persona práctica, y muy inteligente en asuntos agrícolas reuniendo muy buenas condiciones para el cargo, pero que tenía el buen gusto de comulgar en ideas opuestas a las del señor Presidente del Sindicato. Creyeron los electores haber hecho un nombramiento acertado; pero pronto se convencieron de que no fue así; se anuló el nombramiento hecho por el voto unánime del vecindario, y se puso en su lugar un borrego de pamirgo que militaba en sus ideas políticas"*.¹⁹

El caciquisme sindical utilitzava la seua posició per tal de treballar en benefici propi. El personal que tenia llogat el Sindicat estava a mercè de la voluntat dels síndics, a vegades lluny de les seues obligacions. Bayer denunciava que *"se organice el personal de vigilancia que en lugar de depender en absoluto de los síndicos debería estar sujeto a su Jefe [el Sindicat, i per extensió els regants]"*; i afegia: *"que se le pague como es debido para que cuando no haya de vigilar el agua pueda ocuparse en la limpia de las acequias, (...) es preciso que tenga más estabilidad, no dependiente como ahora del capricho de los síndicos"*. La selecció de vigilants era una bona prova que aquests estaven al servei particular dels síndics, car *"no importa que la*

¹⁶ "A los propietarios regantes por el Canal de Urgel", *El Ideal*, 28/10/1906, pàg. 2.

¹⁷ "Más sobre el Canal de Urgel", *El Ideal*, 4/11/1906, pàg. 1.

¹⁸ "Canal de Urgel", *El Ideal*, 16/10/1906, pàg. 2.

¹⁹ "Los riegos del Urgel", *Diario de Lérida*, 11/12/1906, pàg. 2.

²⁰ "Los riegos en el Canal de Urgel", *El Ideal*, 31/10/1906, pàg. 2.

El Ideal.

La premsa lleidatana va ser una de les plataformes principals per totes les parts implicades per donar a conèixer les postures dels diferents actors en conflicte.

persona elegida sepa leer o no, conozca o no el reglamento, sepa en que se ha de fundar para hacer una denuncia.²⁰ Això implicava que si els vigilants eren nomenats pels síndics i podien revocar-los, “¿a quien han de atender?”²¹ es preguntava Antoni Boldú.

D'altra banda, el Sindicat eludia complir un dels seus deures més importants: ser la representació del país regat, permetent l'incompliment del Conveni de Madrid. Així es deia que “*el Sindicato general, olvidando sus deberes, constituyendo una alianza compacta con la Sociedad, consiente la usurpación de dichos derechos y no ejerce la defensa prevenida en el párrafo 4º del art. 134 del Reglamento*”.²² Les acusacions de compartir interessos amb la Societat foren diverses, especialment de caire polític.

Els càrrecs sindicals recollien les característiques idònies per a reproduir la dominació d'unes classes benestants urgellenques que s'adaptaren a les estructures sindicals. La seua postura els permeté controlar l'aigua fins que diversos factors van conduir els regants a un estat de revolta generat per la sequera del 1906.

Regs i regants

L'arribada dels regadius havia canviat en gran

part la vida dels pagesos urgellencs. La fragmentació de la propietat, la intensificació, la possibilitat de viure amb menys terra, la relaxació del mercat de mà d'obra, etc., són algunes de les novetats que va portar l'aigua. Amb tot, l'arribada de l'aigua va aguditzar la tendència a la petita propietat. J. Mª Ramon²³ ens diu que durant la dècada de 1860 un 81,06% dels propietaris posseïen menys de 5 Hes., dominant un 33,30% de la propietat regada total. En canvi, el 1930 la proporció s'havia invertit radicalment, i els propietaris menors de cinc hectàrees posseïen el 75% de la superfície regada i eren un 90,11% del total dels propietaris. Mitjans i grans propietaris passaven de comptar el 18,94% dels propietaris el 1860, al 9,89% el 1930, dominant les 2/3 parts de la terra regada en el primer període i tan sols el 25% en el segon.

Si tenim en compte aquesta estructura de la propietat, observarem que l'accés al Sindicat era limitat a la majoria de propietaris pagesos locals. Tan sols una èlita podia accedir-hi. En conseqüència, la gestió de l'aigua quedava a mans de les classes mitjanes, i, especialment, de les benestants. Els càrrecs sindicals en aquestes condicions es feien pràcticament incontestables; si hi afegim l'abric del caciquisme polític, podem dir que no hi havia, pràcticament, marge de maniobra.

Les arbitrietats eren habituals per part dels membres del Sindicat, tot i que, en èpoques de sequera, els efectes eren més devastadors per a molts petits pagesos. Recordem el que deia Josep Puig quan explicava que “*por los módulos donde hay fincas de empleados del Canal o Sindicato, no sufren tanto los estragos de la sequía*”.²⁴ La necessitat de regular els tornos i tandes de reg era, en èpoques de sequera, molt necessària. Però el reglament de regs, deia Antoni Boldú, “*todos sabemos que (...) solo se cumple en los artículos que convienen al Sindicato General y a los particulares*”.²⁵ A més, el reglament es va acordar just als inicis del Canal i amb caràcter de provisionalitat, esperant ser modelat a mesura que la pràctica requerís reformes. Quaranta-quatre anys després, encara era provisional.

Per si això no fos poc, les multes imposades als regants per infraccions en el règim d'aigües, segons Josep Pifarré, “*no las pagaba más que algún infeliz que carecía de aldabas*

²¹ “Los riegos de Urgel”, *Diario de Lérida*, 18/11/1906, pàg. 1.

²² “Canal de Urgel”, *El Ideal*, 6/2/07, pàg. 2.

²³ Ramon Muñoz, J. M^a, *L'agricultura de regadiu a la Catalunya contemporània: els Canals d'Urgell 1860-1960*, Tesi doctoral [inèdita], Universitat Pompeu Fabra, Barcelona (2004), pàg. 188.

²⁴ “A los propietarios regantes por el Canal de Urgel”, *El Ideal*, 28/10/1906, pàg. 2.

²⁵ “Los riegos de Urgel”, *Diario de Lérida*, 18/11/1906, pàg. 1.

políticas, esto lo sabe todo el mundo". Així, afegia: "*personaje importante hay en el Urgel, que dispuesto a molestar al Sindicato por triquiñuelas políticas, no se paró en barras; buscó los medios que para él fueron muy fáciles, dada su posición, y anuló todas las multas que había impuesto el Sindicato*".²⁶ Per tant, la posició social podia evitar molts maldecaps i, fins i tot, l'acció punitiva del propi Sindicat.

La pagesia urgellenca veia com la mala distribució de l'aigua afectava la seua economia, especialment en anys secs com el 1906. Tanmateix, aquesta no era l'única preocupació dels pagesos, el contracte firmat amb la Societat Canal els demanava un cànon de les seues collites. Aquest contracte no preveia que el Canal no conduís l'aigua pactada i, per tant, en anys secs la Societat també reclamava el novè. Menchero deia: "*resulta que los propietarios perjudicados no solo tienen que resignarse a perder el fruto, sino que esta pérdida lleva aparejada la misma tributación que si sus cosechas resultaran con la esplendidez y fertilidad que deberían adquirir si el agua a que tienen derecho y pagan llegara a sus fincas*".²⁷

Enmig de tot, els més afectats per les malvestats del Sindicat i la demanda del cànon eren la petita pagesia, especialment els productors d'alfals. Aquests darrers no sols havien de fer front a tot això, sinó que a més a més s'enfrontaven a una vaga dels comerciants d'alfals.

Crònica d'un conflicte anunciat

El diari lleidatà *El País* escrivia el setembre del 1906: "*según noticias del llano de Urgel se están perdiendo las cosechas de otoño porque en el Canal apenas baja agua. Muchos campos de alfalfa se secan por falta de riegos*".²⁸ La sequera era la gota que feia vessar el vas a la plana regada. Els problemes que comportava la sequera i la falta d'aigua de reg s'unien a la vaga de comerciants d'alfals que es vivia des de principis d'any a l'Urgell.²⁹

Amb aquestes magres perspectives, el 13 de setembre els representants del Sindicat General de Regants, Mestres i Sol, junt al Baró de Casa Fleix, representant de diversos regants, van entrevistar-se amb el governador civil i l'enginyer en cap d'obres públiques. La

**Vista del Canal
d'Urgell al seu pas
per Agramunt.**
Arxiu fotogràfic
Comarcal de l'Urgell.

²⁶ "Los riegos del Urgel", *Diario de Lérida*, 11/12/1906, pàg. 2.

²⁷ "Atropellos en Bellvís", *El Ideal*, 18/12/1906, pàg. 1.

²⁸ "Crónica", *El País*, 5/9/1906, pàg. 2.

²⁹ La compra de farratges a França per part dels comerciants alfalsers de l'Estat espanyol va provocar una crisi als alfalsers de l'Urgell a principis del 1906. Els preus més baixos a França feien que els comerciants deixessin de comprar els farratges a l'Urgell. Aquests reclamaven la puja dels aranzels. Els propietaris urgellencs es reunien el dia 29 de gener al Casino de Mollerussa per afrontar la crisi. Sembla que la reunió gaudí de nombrosa assistència. Per conèixer de primera mà el que suposà aquesta reunió es pot fer lectura de la premsa lleidatana del dia 30 (*El Ideal, El Pallaresa*) i 31 (*El País*) de gener del 1906.

intenció era arribar a una solució per salvar aquesta crisi temporal. De la reunió en sorgeix que es demanarà al Sindicat de Regants mesures urgents per pal·liar la manca més acusada d'aigua de les terres regades de la zona inferior, l'establiment d'un cos de regadors i la construcció de basses d'emmagatzematge; s'invitarà als regants que es dirigeixin a la Societat Canal perquè els condoni una part del cànon; i, finalment, es recomanarà als presidents dels sindicats particulars que publicitin els acords que siguin d'interès dels regants.³⁰

La reunió serviria de ben poc, els ànims de la pagesia urgellenca estaven escalfats i aquests reclamaven solucions i responsabilitats. Un article del propietari d'Agramunt Josep Puig a *El Ideal* del dia 5 d'octubre avançava l'estat d'ànim dels pagesos. La reacció d'aquests a la manca de solucions no es féu esperar. Així, es detectaven les primeres mostres d'agitació a Puigverd de Lleida, on es va viure en aquest principi d'octubre "*la alteración de orden público ocasionada por la falta de agua para el abastecimiento del puesto*".³¹

El succés de Puigverd presagiava el que succeiria a Vallfogona de Balaguer el dia 14 d'octubre. Vallfogona va ser el lloc escollit per celebrar-hi un míting de protesta dels regants de la plana d'Urgell, tret de sortida a l'escalfada tardor que s'esperava. El míting va acollir un miler de regants segons *El Ideal* del 16 d'octubre, de diferents municipis regats, especialment de les zones centrals de l'àrea regada (Bellcaire, Linyola, Vallfogona, Ballestà, Balaguer, Tèrmens, Bellví, la Ràpita, el Pedrís); probablement els que cultivaven més alfals i, per tant, els més castigats per la falta d'aigua. Les adhesions de grans propietaris locals que donaven suport al míting tingueren el seu espai. Així, el *Diario de Lérida* anunciava el suport, entre altres, de propietaris tan rellevants com el mateix Ignasi Girona, també els senyors Folch, Codina o Boldú. Entre els oradors es trobaven els terratinents Lomba i l'advocat barceloní Joan Moles.

Els regants reunits a Vallfogona acusaven els sindicats de regants d'imposar multes injustes i de mala distribució de l'aigua, elements que en un any de sequera com aquest elevaven encara més el malestar de l'arruïnada comarca. L'entitat va rebre nombroses crítiques. En aquest míting es va acordar demanar la immediata construcció d'un canal auxiliar, que la Companyia concessionària gestionés l'admini-

nistració d'aigües, prescindint interinament dels sindicats particulars i general, i, finalment, l'organització d'una lliga de defensa dels regants d'Urgell.³² Amb el míting quedava clar l'estat d'exaltació dels pagesos i regants. Mentre això succeïa a Vallfogona, els pagesos de Bellví havien acordat "*negarse al pago de aquellos frutos en que no se cobra el noveno y sí una cantidad en metálico por porca de tierra*",³³ fruits com ara l'alfals, tal com ho manava el reglament de regs, just un dels productes més afectats per la sequera.

Entre tot aquest ànim de revolta, el Sindicat de Regants, veient-se enmig de les crítiques, va reprendre la iniciativa i quatre dies més tard, el dia 18 d'octubre, convocava una reunió a la seua seu a Mollerussa. El tema era tractar l'establiment d'un cos de regadors, en referència a l'estudi que s'havia encomanat en la darrera reunió del dia 3 de setembre. El Sindicat va donar rellevància a l'acte amb la presència de tota la junta del Sindicat i la majoria dels síndics particulars; els regants van correspondre amb la importància que tenia l'acte i hi van aparèixer en quantitat, a més de bona part dels grans propietaris locals.

El Sindicat, en boca del seu secretari, Romà Sol, justificava la necessitat d'establir un cos de regadors, per tal de regularitzar els torns de reg. El secretari, conscient que la reunió era molt més que una trobada tècnica per organitzar un cos de regadors, afirmava que, a banda de la mala distribució de les aigües, es feia necessari "*el aumento del cabal de que hoy se dispone, suficiente para el cultivo de los cereales, objetivo de los constructores del canal, pero evidentemente escaso, para las necesidades de hoy en que los progresos de la agricultura imponen el cultivo intenso de la tierra*". Afirmació que assenyalava a la Societat com a responsable dels problemes amb la manca de regs. A més, Romà Sol parlava de la falta de preparació de les terres, la rutina i la incultura de molts, les deficiències del Reglament, o "*las bajas pasiones que se mueven en sensibles luchas de banderías locales*".³⁴ Amb totes aquestes raons responsabilitzava també els regants.

La resposta no es va fer esperar. L'advocat i propietari de Vallfogona, Moles va rebatre a Sol, així com també diversos propietaris. Un dels punts en què es féu més incís va ser la necessitat de construir un canal auxiliar per

³⁰ "Crónica", *El País*, 15/9/1906, pàg. 2.

³¹ "Crónica", *El País*, 12/10/1906, pàg. 2. Biblioteca – Hemeroteca IEL.

³² Sobre aquest acte podeu llegir la notícia "Meeting de regantes del Canal de Urgel", *Diario de Lérida*, 19/10/1906, pàgs. 1 i 2. O també, "Canal de Urgel", *El Ideal*, 16/10/1906, pàg. 2.

³³ "Canal de Urgel", *El Ideal*, 16/10/1906, pàg. 2.

³⁴ "Los riegos de Urgel", *Diario de Lérida*, 25/10/1906, pàg. 2.

Pont de ferro que travessa el Canal d'Urgell, a la partida de Cortés, al camí de Sant Martí de Maldà.
Arxiu fotogràfic Comarcal de l'Urgell.

poder fer arribar més aigua. Sol va respondre que l'empresa no era factible, car, la Societat estava en situació de fallida. Per salvar-ho, la Societat, a través del seu enginyer, estava estudiant la possibilitat de reconvertir l'estany d'Ivars en pantà i construir-ne un altre a la zona de Gavarra. Amb això, sembla que una part dels assistents es donaven per satisfets. Moles va proposar que es constituís una comissió per tal de redactar un reglament de regadors, cosa que es féu immediatament. Aquesta estava formada per regants amb importants lots de terra (Moles, Trilla, Roca, Nart, Jaques, Giné i Pons, Bernat, Papiol, Morell).

Encara que la convocatòria del Sindicat de Regants va calmar un mica els ànims d'una part dels regants, una altra part va decidir continuar amb les mobilitzacions. Així, de Mollerussa en van sortir dos grups, un que optava per canviar la situació des de dins del mateix Sindicat, i un altre que anomenaran el dels *reformadors*. Aquest darrer prenia la voluntat de suprimir el Sindicat General de Regants i buscar un altre sistema de gestionar i administrar les aigües, com per exemple donar la gestió a la Societat.

El dia 24 d'octubre, Bellví albergava un nou míting de protesta. D'aquell míting en sorgí l'organització de la Junta de Defensa de Propietaris i Regants d'Urgell. Per tant, quedava clara la voluntat d'una part de regants de seguir mobilitzant-se. L'objectiu d'aquesta junta de defensa no era altra que reclamar pels perjudicis causats per "*la falta de aguas y la mala administración de las mismas*", arguments que assenyalaven com a responsables dels patiments de la pagesia el Sindicat i la Societat. La junta també es disposava a renegociar el Conveni de Madrid (1862), tenint en compte els canvis haguts en els cultius des dels inicis del reg. Finalment, es demanava la dimissió dels càrrecs sindicals "*dada la conducta observada por el Sindicato General en los últimos años*".³⁵

La Junta de Defensa s'organitzava en juntes locals i una junta central. Tenia el seu domicili a Bellví, centre de la protesta. Però la Junta havia de tenir delegacions a Mollerussa, Lleida i Barcelona, cosa que ens delata la participació d'hisendats en la protesta. Les gestions de la Junta s'havien de realitzar en tres punts concrets, davant la Societat Canal, el Sindicat de Regants i els càrrecs polítics de la província. La Junta era, segons els seus estatuts, de vida temporal, fins que es resolguessin les causes que la motivaven. Així,

doncs, amb aquests preceptes es continuava la protesta.

Les disputes passaren a donar-se la darrera meitat d'octubre i part del novembre als diaris lleidatans, amb tres contertulis destacats: Augusto Menchero, Josep Bayer i Josep Puig. De la discussió es passà novament a la mobilització, i el dia 25 de novembre hi hagué una reunió a la finca del Baró de Casa Fleix (Torre Ribera), per discutir sobre "*la pésima administración que impera en todos cuantos actos interviene el Sindicato General de riegos*". Pel que sembla " *fueron (...) muchas las adhesiones recibidas de propietarios*"³⁶ de Lleida i pobles del revoltant. A la reunió s'acordà l'adhesió a les conclusions redactades a Vallfogona el 14 d'octubre, vigilar el repartiment d'aigües dins del grup a què pertanyia Lleida i els pobles veïns, així com comprovar en què s'aplicaven els fons recaptats. Finalment, va quedar constituïda una comissió per assistir als actes que se celebressin encarats a l'abolició del Sindicat de Regants. La comissió la formaven propietaris com el mateix Baró de Casa Fleix, Ramon Nebot, Ramon Fabregat i Miquel Serra.

Mentrestant, a Bellví els pagesos decidien continuar sense pagar el cànon, ara fent boicot a la subhasta d'arrendament del novè de les olives. Malauradament, els pagesos de Bellví van veure truncades les seues esperances quan un petit grup va arrendar la collita d'olives. Darrere hi havia la mà de la Societat, que havia baixat el preu a la subhasta de manera que facilités l'arrendament. El peritatge de les olives, per desacord amb els pagesos, va necessitar de la mà d'un tercer pèrit, car, el que havien proposat els arrendataris no s'ajustava al que volien els pagesos. En aquests casos el Sindicat tenia l'obligació d'intervenir-hi. Els pagesos es queixaven que "*el canon es elevadísimo (...), y resulta probado, que en cada caso que se cobra el canon por un arrendatario más se aproxima a un octavo o a un séptimo que no lo hay derecho a cobrar*",³⁷ per això els pagesos demanaven pagar directament a la Companyia. A la negativa dels pagesos de Bellví a pagar el cànon, la Companyia va respondre portant el cas als tribunals i denunciant els pagesos.

Per la seua banda, la comissió de regants constituïda a la Torre Ribera i dirigida pel Baró de Casa Fleix es reunia el dia 12 de desembre a Lleida per informar els seus adherits. Probablement, aquest era un dels nuclis més

³⁵ "Los riegos del Canal de Urgel", *Diario de Lérida*, 26/10/1906, pàgs. 1-2.

³⁶ "El problema del Canal de Urgel", *El Ideal*, 27/11/1906, pàg. 2.

³⁷ "El problema del Canal de Urgel", *El Ideal*, 11/12/1906, pàg. 2.

actius i contundents en la lluita contra els sindicats de regants. La comissió preparava una exposició, amb la intenció d'arribar a un acord amb tots els municipis regants del Canal d'Urgell, i dirigir-la al ministre de Foment perquè suprimís el Sindicat General de Regants i n'atorgués les funcions a la Societat Canal, prèvia reforma del reglament de regs. Opinió favorable a aquesta opció s'havien sentit entre els regants, un d'aquests era Antoni Boldú, de Penelles, qui tenia terres a la zona alta on la Companyia administrava les aigües. Boldú deia que estaria d'acord, *“por ahora, con que volviésemos a la situación de los años 1872 y siguientes, en que la Sociedad Canal corrió con la administración y vigilancia del agua y limpieza de las acequias, mediante el pago de dos reales por jornal”*, afegint que *“abona mi opinión lo que ha sucedido en la Ribera del Sió donde la administración de las aguas corre a cuenta de la Sociedad Canal. Que diferencia, señores, comparándolo con lo administrado por los Sindicatos y Sindicato general de Urgel”*.³⁸ Aquesta proposta es basava en l'externalització de serveis per part dels regants, pagant a la Societat Canal per aquests.

Finalment, els pagesos de Bellvís, en vista que el procés contra la Societat podia anar per llarg, i més si anava per via judicial, van decidir

recollir les olives abans que veure-les podrir al camp. El fet significà un acte de desobediència governativa. La resposta de la Societat Canal no es féu esperar i al cap de pocs dies publicava un acord en què *“se prohíbe en absoluto a los vecinos de Bellvís el uso de agua para el riego de sus huertos y campos sembrados de alfalfas y forrajes”*.³⁹ A més, cinc propietaris van acabar davant dels tribunals i altres van ser denunciats. L'assumpte es va allargar fins a l'estiu, passades les eleccions a Corts. Els diputats solidaris de la plana, molt implicats, com en Moles, en els assumptes dels regs, protestaven per la situació en què encara es trobaven els pagesos urgellencs. Els diputats demanaren que s'aixequessin les sancions imposades a diversos pobles i s'estudiés la denúncia que queia sobre alguns regants.

De les protestes a les eleccions sindicals

Els intents de regeneració del Sindicat a partir de les conteses electorals havien tingut almenys un precedent. Castellserà va ser testimoni d'una reunió durant el mes de març de 1900 per tal de preparar una candidatura a síndics generals alternativa a l'oficial. L'assistència comptà amb diversos propietaris i alguns síndics. D'aquest intent se'n desprèn el malestar d'un grup de propietaris locals, però

**El Canal d'Urgell
al seu pas
per Anglesola.**
Arxiu fotogràfic
Comarcal de l'Urgell.

³⁸ “Los riegos de Urgel”, *Diario de Lérida*, 18/11/1906, pàg. 2.

³⁹ “Los riegos de Urgel”, *El Ideal*, 23/12/1906, pàg. 2.

que no deuria acabar de quallar. El fet ens demostra que no tota la classe benestant local entenien el Sindicat de la mateixa forma.

Els reunits a Castellserà denunciaven el caciquisme que es vivia dins el Sindicat, i confiaven en una *“regeneración en la marcha del Sindicato, entregado desde hace algunos años por completo al caciquismo y a los políticos de esa capita”*.⁴⁰ El programa estava dividit en tres punts. En primer lloc, posar fi al caciquisme incrustat a les estructures del Sindicat. En segon lloc, suprimir la plaça d'enginyer del Sindicat, a qui acusaven de no treballar per millorar els regs. I en tercer lloc, rebaixar el sou al secretari (Romà Sol); del qual en diuen que va ser col·locat en aquest lloc gràcies al *“cacique”*. Segurament, es deurien referir a Miquel Agelet, cap dels liberals lleidatans, partit al qual estava afiliat Romà Sol.

Les limitacions per qüestions de propietat en les candidatures segurament restaven pluralitat i capacitat d'albergar opcions diferenciades entre els regants. Però, a més a més, hem de tenir en compte el control polític de les eleccions a síndics, *“antiga e inveterada costum en nostra comarca, que les eleccions a síndics per a elegir la Junta del Sindicato General del Canal d'Urgell, se fessin de vegades en lo despatx del Governador, de vegades en la casa del capitost de una agrupació política, però mai que reflexessin la voluntat del poble”*.⁴¹ Tenint en compte això, poques vegades es deuria presentar batalla a les eleccions a síndics.

Però allò que segurament va ser un revulsiu i exemple per tal de participar en unes eleccions amb un fort control caciquil va ser el triomf de la candidatura de Solidaritat Catalana l'abril del 1907. A l'àrea regada aquesta lluita electoral es va viure de manera intensa. D'una banda, perquè el candidat encasellat era el conservador Lluís Ferrer i Busquets, director de la Societat Canal. I de l'altra, perquè Solidaritat Catalana presentava un propietari i participant en les lluites contra Sindicat i Societat, com era Joan Moles. La contesa es va viure com una lluita entre Sindicat i Societat contra país regat. No cal dir que les dues entitats tenien lligams amb els partits dinàstics; precisament contra aquells lluitava la Solidaritat. Els resultats electorals van reflectir la voluntat del país, al costat de Joan Moles. El significat de la victòria de Moles anava més enllà de la victòria d'un candidat solidari, amb tot el que això representava; significava el triomf del país regat contra aque-

lles institucions caciquils.

La victòria política de Solidaritat esperonà els detractors de la direcció del Sindicat, dirigit llavors pel conservador i diputat provincial Francesc Corberó. La crida als regants perquè participessin a les eleccions sindicals de finals d'any va aconseguir un important ressò entre la pagesia urgellenca. Els diaris *El Ideal* i *Diario de Lérida* van publicar un manifest cridant els regants que anessin a votar per derrotar el caciquisme al Sindicat. Entre les veus que cridaven els regants a votar síndics hi havia els dirigents de la protesta de la tardor i hivern anterior, els Moles, Lomba, Giro, Giné i Pons, Boldú i Ricard, etc.

La campanya per convèncer els regants que anessin a votar va acabar amb un míting a Mollerussa, en el qual podem trobar des de diputats provincials a diputats a Corts, tots ells pertanyents a la Solidaritat Catalana. Finalment, la mobilització va donar els seus fruits, la premsa local lligava el fet amb Solidaritat Catalana i deia: *“el moviment de Solidaritat Catalana (...) entre altres miracles operats en nostres costums polítiques s'hi pogué afegir lo de desterrar la política de aquella casa pairal de la pagesia urgellenca [es refereix al Sindicat]”*.⁴² Malauradament per als pagesos urgellencs, la victòria no va solucionar els problemes dels regadius, tal i com es veu en els anys posteriors. Però sí que va aconseguir calmar els ànims. Això, tanmateix, ho deixem per a un altre article.

Conclusió

La sequera del 1906 va aguditzar un conflicte latent entre els regants (especialment els més vulnerables, la petita pagesia) i el Sindicat de Regants. El Sindicat, pel seu paper estratègic en la distribució de l'aigua, es va convertir en un objectiu dels partits de la Restauració. A més, l'accés als càrrecs sindicals era prou limitada perquè les classes benestants urgellenques veiessin el Sindicat com un òrgan per tal de reproduir i mantenir la seua posició preeminent a la comarca regada.

Enmig d'aquest conflicte, hem de tenir en compte dos actors més. D'una banda, els membres de les classes benestants de l'àrea regada, que participaven d'uns corrents polítics crítics amb la Restauració, i que quedaven fora dels càrrecs sindicals pel control polític que exercien els partits dinàstics locals. D'altra banda, un grup d'hisendats no residents a

⁴⁰ “Desde Mollerusa”, *El Ideal*, 12/3/1900, pàg. 3.

⁴¹ “Per a les eleccions de Síndics generals”, *Lo Pla d'Urgell*, 14/3/1914, pàg. 1.

⁴² Ídem.

la comarca, o, si més no, no residents en l'exploració agrícola de què gaudien. La sequera i la mala gestió deuriem afectar relativament aquest grup de terratinents; en canvi, la pobra quota de poder al Sindicat i els pocs lligams de proximitat amb els locals, especialment entre les classes benestants locals que els veien amb recel, feien que es mantinguessin al marge del Sindicat. La campanya contra el Sindicat els serviria per a reivindicar-se.

Aquests tres actors (petita pagesia, pagesia benestant crítica amb la Restauració, hisendats absentistes) van aconseguir una aliança per afrontar el *caciquisme sindical*. L'estratègia va ser l'agitació, la mobilització i l'organització. La resposta del país regat va ser important, sobretot a la zona inferior, la més afectada per la sequera i pel domini del Sindicat. Els interessos es van desgranar al final. La petita pagesia estava interessada a garan-

tir una bona distribució de les aigües, probablement la més interessada a acabar amb l'estructura sindical, per evitar així el monopoli de l'aigua. En canvi, els altres dos actors van optar per canalitzar la seua oposició a través de les eleccions sindicals. Era evident que la seua posició social els permetia fer front al Sindicat des de dins. Però necessitaven la petita pagesia per poder tenir un recolzament que els permetés aconseguir poder al Sindicat; d'aquí les mobilitzacions i la crida a la participació en les eleccions sindicals.

El resultat corrobora la diferència d'interessos en el conflicte. Els grups socials benestants que participaven en la lluita contra el Sindicat van ajudar-se de les mobilitzacions per entrar-hi i ho van aconseguir. Però la seua entrada no va canviar res més que un grup social per un altre; els problemes amb l'aigua van seguir, i encara que el caciquisme polític es va atenuar, no va desaparèixer.⁴³ Un cop obertes les portes del Sindicat, aquest grup va calmar els ànims del país regat presentant la seua victòria com una victòria de tots els regants. La petita pagesia hauria d'esperar el seu torn fins a la Segona República per poder canviar alguna cosa al seu favor.

⁴³ Vegeu, Soldevila i Roig, J., *La pagesia urgellenca: republicanisme i lluita entorn del Canal d'Urgell (1875-1923)*, Treball de Suficiència Investigadora [inèdit], Universitat Pompeu Fabra, Barcelona (2005).

Annex

Biografies breus d'alguns personatges que prengueren part en el conflicte de 1906.

Agelet i Besa, Miquel. Cap del Partit Liberal a Lleida durant bona part de la Restauració. Diversos són els càrrecs que obtingué, l'alcaldia de Lleida, diputat a Corts i senador.

Baró de Casa Fleix (Enric d'Hostalrich). Hisendat lleidatà amb diverses finques, la més coneguda la de Torre Ribera. Candidat del Partit Conservador el 1896 a les eleccions provincials, deu anys més tard el trobem signant una col·lecta per erigir un monument als republicans lleidatans Castejón i Ferrer i Garcés. Un dels homes combatius en el conflicte i controvertit políticament, opositor radical al Sindicat de Regants.

Bayer, Josep. Enginyer de la Societat Canal d'Urgell. Substituï al conegut Domènec Cardenal.

Corberó, Francesc. Membre del Partit Conservador i president del Sindicat de Regants (1907).

Fabregat, Ramon. Propietari de Borges, catalanista i amic d'en Francesc Macià.

Ferrer i Busquets, Lluís. Director de la Societat Canal d'Urgell durant el conflicte del 1906. Candidat del Partit Conservador per fer front a la Solidaritat Catalana pel districte de Lleida – Borges (1907), pel qual va ser vençut per Joan Moles.

Giné i Pons, Josep. Propietari de Linyola, monàrquic i membre de la Unió Catalanista (1904). Opositor al Sindicat de Regants, futur president d'aquest (1912-14).

Girona i Vilanova, Ignasi. Hisendat, propietari de diverses finques, entre les quals la del Castell del Remei i altres pobles de l'Urgell. Candidat de la Lliga Regionalista, amb qui es

presentà per Solidaritat Catalana (1907). Dona suport a les mobilitzacions oposidores al Sindicat de Regants.

Jaques i Pinyol, Josep. Membre del Partit Liberal i alcalde de Mollerussa durant els primers anys del segle XX. President del Sindicat de Regants (1910-12). Pròxim al Sindicat de Regants.

Lomba, Ignasi. Important propietari de Tartareu, amb terres dins l'àrea regada i participant en la Solidaritat Catalana des del seu municipi. Caps de l'oposició al Sindicat de Regants.

López Menchero de Olarte, Augusto. Republicà balaguerí, advocat i procurador. Membre d'Unió Republicana, fins al 1907, quan per oposició a la Solidaritat Catalana i junt a bona part del nucli republicà de Balaguer va entrar a militar al Partit Republicà Radical. Més endavant serà alcalde de Balaguer. Opositor al Sindicat de Regants des de la seua posició de redactor del diari republicà lleidatà *El Ideal*.

Moles, Joan. Advocat barceloní, republicà i regidor el 1901 per Barcelona. Propietari de terres a Vallfogona de Balaguer. Diputat a Corts pel districte de Lleida – Borges per Solidaritat Catalana (1907). Opositor al Sindicat de Regants.

Nart. Propietari de Belcaire d'Urgell, metge i reconegut cacic local. Proper al Sindicat de Regants.

Pifarré Torres, Josep. Propietari i republicà de Vilanova de la Barca. Opositor al Sindicat de Regants.

Puig, Josep. Pèrit agrícola del Sindicat General de Regants i propietari d'Agramunt. Crític amb el Sindicat.

Sol i Mestres, Romà. Secretari del Sindicat General de Regants. Militant del Partit Liberal a Lleida, fins a 1919 quan entrà a militar a la Lliga Regionalista.